

KAYIP ŞEHİR
Adakale

HAŐİM ŞAHİN

Adakale.

Adakale çarşısı.

BÜKREŞ radyosunda ilk defa 1965 yılında, 1960'lı yılların sonlarına doğru ise Romanya'nın tamâmında yapılan yayınlarda ve haberlerde Tuna nehri üzerine bir baraj yapılacağı bildiriliyordu. Gündelik hayat içerisinde bu gâyet normal bir haberdir. Normal olmayan ise Türk târihinde önemli bir yere sâhip olan, derin hâtırası bulunan, adına ağıt ve türküler yakılan ve içerisinde sâdece Türklerin yaşadığı Ada-i Kebîr'in, yaygın bilinen adıyla Adakale'nin de yapılacak bu barajın sularının altına gömülecek olmasıydı.

Bir zamanlar, Tuna nehrinin

anahtarı, Orşova şehrinin ön karakolu ve Belgrad'a giden yolun kapısı olan bu kale, Osmanlılar ile Avusturyalılar (Habsburglar) arasındaki savaşlarda sonucu etkileyebilecek derecede stratejik bir nokta olma özelliğini taşıyordu. Bu nedenle ada, pek çok ülkenin sâhip olmak istediği bir toprak parçasıydı. Adakale, Orşova şehrinin yaklaşık 4 km doğusunda, Tuna nehrinin, Karpat dağlarının uzantısını yararak Eflak ovasına çıktığı ve Demirkapı boğazına girmek üzere keskin bir dirsek yaptığı yerde bulunuyordu. Nehrin ortasında, yüzaltmışbin m2 alana sâhip olan Adakale'nin uzunluğu 800, genişliği ise 200 metreydi. Osmanlılar, Avusturyalıların sık sık yaptığı saldırıları önlemek amacıyla adadaki kasabanın çevresini surlarla tahkim ettikleri için adaya bu isim verilmişti.

Adakale, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından itibaren hâkimiyet alanı içine girdi. Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın emirlerinden Fîruz Bey, 1390 yılında, Vidin ve Orşova'yı kısa süreliğine fethettiğinde kale de doğal olarak Osmanlıların eline geçti. 1442 yılına gelindiğinde, Hunyadi Yanoş, Osmanlı ordusunu mağlup edip adayı geri aldı ve savunmasını güçlendirdi.

İlerleyen dönemlerde ada sık sık Osmanlılar, Avusturyalılar, Sırp ve Macarlar arasında el değiştirdi. Kânûnî Sultan Süleyman devrinde, Belgrad, Klodove (Feth-i İslâm) ve Orşova şehirlerinin hâkimiyet altına alınmasıyla yeniden Osmanlıların eline geçti. Bu dönemden itibaren Tuna'daki gemilerin geçişi ve güvenliği için adanın önemi artmaya başladı.

XVII. ve XVIII. yüzyıllar, Adakale üzerinde Osmanlılar ve Avusturyalılar arasında en yoğun mücadelelerin yaşandığı dönemlerdi. 1688'de Avusturya ordusu, Tuna'daki Osmanlı savunma hattını yararak Belgrad'ı geri alınca bölgedeki üstünlük bu devletin eline geçti. Avusturyalılar, Osmanlı askerlerini nehir boyunca sıkıştırarak kısa bir süre içerisinde Feth-i İslâm ve Orşova şehirlerinin kontrolünü de ele geçirdiler. Hâliyle Adakale de onların hâkimiyetine girdi. Avusturya İmparatorluğu adına kalenin kumandasını eline geçiren General Vaterani, adanın stratejik

önemini hemen fark etti. Adada güçlü bir savunma hattı meydana getirmeye çalıştı. Amacı, Osmanlı gemilerinin Tuna nehrinden geçişini engellemektir.

1689 yılında, Osmanlı ordusu, Avusturya İmparatorluğu'yla anlaşmazlığa düşen Sırp ve bağımsızlık mücadelesi için isyan eden Macar Imre Tökely ile yandaşlarını da kendi safına çekmek sûretiyle harekete geçti. Hüseyin Paşa, Tuna Kaptanı Bıyıklı Mehmed Paşa ve Tökely'nin yandaşlarının yardımıyla Feth-i İslâm'ı ele geçirdi ve Transilvanya bölgesini kontrol altına aldı. Ardından da devlet tarafından bu bölgeyi idâre etmekle görevlendirildi.

1691 yılına gelindiğinde Sultan II. Süleymân'ın ve Sadrâzam Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'nın emriyle ilerleyişine devam eden Osmanlı ordusu, Niş ve Belgrad'ı ele geçirmişti. Çarpışmalar Adakale üzerinde yoğunlaşmış, çetin bir muhârebeden sonra ada ele geçirilebilmişti. Bu fetih ile ada ilk kez tam anlamıyla Osmanlı hâkimiyetine girmiş oluyordu. Adanın stratejik önemini iyice kavrayan sadrâzam, derhâl adada tahkîmat yapılmasını istedi. Kale yeniden inşa edildi. Bu sâyede Demirkapı'dan geçiş tamâmen kontrol altına alınmış oldu.

1699 Karlofça Antlaşması'nda adanın Osmanlılarda kalmasına karar verildi. Adakale bu dönemde Osmanlılar için bölgedeki en önemli savunma merkezlerinden birisi hâline geldi. Pâdişahlar bizzat adanın durumuyla ilgileniyorlardı. Örneğin, 1701'de Sultan II. Mustafa, Mîrimîran İbrahim Paşa'ya gönderdiği tezkerede bölgenin güvenlik ağının tekrar gözden geçirilmesini ve kalenin güçlendirilmesini istiyordu. Bu konuda geniş araştırma yapan Romen târihçi Popescu, Adakale'nin Osmanlı donanması için, bu dönemde Orşova'daki iskele olanaklarını da kullanmak sûretiyle, düşman ordularının saldırılarına karşı nehri koruyan en önemli merkez hâline geldiğini yazmaktadır.

1717 yılına Adakale'nin kaderi yine öncekilerin aynıydı. Bu târihte Belgrad'ı ele geçiren Avusturya ordusu, Diyarbakır Beylerbeyi Vezir Recep Paşa kumandasındaki kırkbin askerlik Osmanlı ordusunu yenece ada tekrar

Avusturya hâkimiyetine geçmiş oldu. 1718 Pasarofça Antlaşması'yla Osmanlılar adadaki Avusturya egemenliğini resmen tanımak zorunda kaldılar.

1735 yılında Osmanlılar ile Avusturyalıların arası tekrar bozuldu. Sadrâzam Yeğen Mehmed Paşa, 1738 yılında büyük bir orduyla harekete geçti ve adayı tekrar ele geçirerek Vidin sancağına bağlı bir muhafızlık hâline getirdi. Sadrâzam, adadaki savunma merkezlerini tekrar gözden geçirdi. Fransisken kilisesinin câmiye çevrilmesini emretti. Adaya imam ve hatip gönderildi. Bu târihten itibaren adaya Adakale ismi verildi. Sultan I. Mahmud, adanın ve bölgenin tekrar Osmanlı hâkimiyetine

girmesinden çok memnun kalmıştı. Bu fetih mükâfatsız kalmamalıydı. Başarısından dolayı derhâl Yeğen Mehmed Paşa'yı ödüllendirdi. Adakale'nin fethiyle Tuna'nın kontrolü yeniden Osmanlıların eline geçmişti. Şimdi Belgrad'ın üzerine yürümek ve şehri tekrar Osmanlı idâresine almak için hiçbir engel yoktu. Bu, Osmanlı Devleti'nin uluslararası itibârı için büyük önem arz ediyordu. Osmanlı ordusu, bu amaçla kısa süre sonra tekrar Belgrad önlerinde görüldü. Şehir derhâl kuşatıldı. Kahramanca savaşan Osmanlı askerleri, mücadelesininin mükâfatını kaleyi bir kez daha ele geçirerek aldılar. Belgrad şehrinin fethedilmesi,

Adakale iskelesi.

*Tuna'nın târihine
canlı tanıklık eden
ve baraj suları
altına gömülen
Adakale,
Romanya
sınırları içinde
halkın bütününü
Türklerin
oluşturduğu tek
yerleşim yeri idi.*

Osmanlılar açısından Tuna nehrinin iki kıyısının da kontrol altına alınması anlamına geliyordu. 1739'un eylül ayında imzâlanan Belgrad Antlaşması'nda Osmanlı İmparatorluğu-Rusya ve Avusturya arasındaki anlaşmazlığa son verildi. Antlaşma sonunda Adakale ve St. Elisabeth Kilisesi Osmanlılara bırakıldı.

Sonraki dönemlerde de bâzen Avusturyalıların bâzen de Osmanlıların elinde kalan Adakale, Sırbistan'ın bağımsızlık mücadelesine giriştiği dönemlerde Sırp isyancılarının Osmanlılar tarafından yakalanıp getirilerek ağır bir şekilde cezâlandırıldığı infaz yeri hâline gelmişti. 1804 yılında patlak veren ilk ayaklanmanın önde gelen isimlerinden olan bâzı Sırlar yakalandıktan sonra adaya getirilerek Adakale ve Feth-i İslâm muhâfızı Recep Ağa tarafından 1809 yılında idam edilmişlerdi.

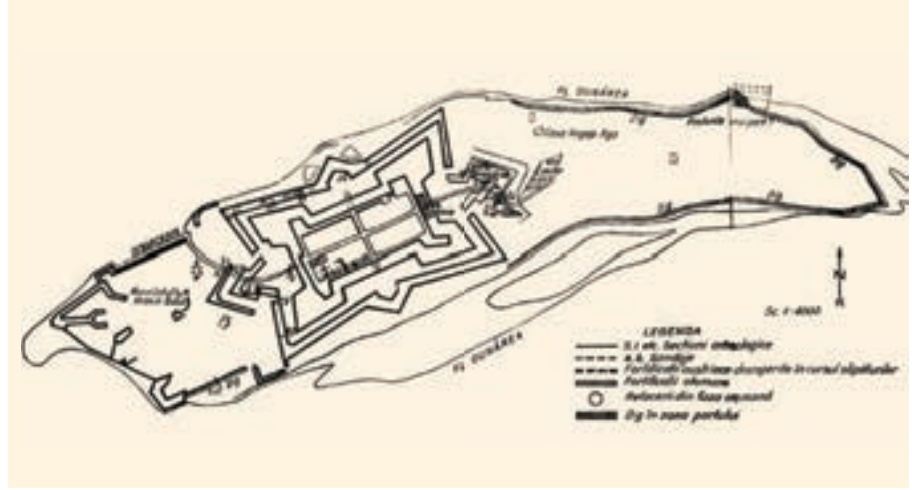
1810 yılında, Sırlara isyanları sırasında yardım vaadinde bulunan ve bu vaadini tutan Rus kumandanlardan Binbaşı Redrikov kumandasındaki Rus taburu ile ortak hareket eden Sırp eşkiya Tudor Vladimirescu, adanın üzerine yürüdü. Bu sırada ada muhâfızı Recep Ağa'ydı. Recep Ağa, adaya yardım göndermeleri için merkeze haber gönderdi. Beklediği yardım gelmeyince adanın kontrolünü kaybetti, fakat morali çok bozulmuştu. Recep Ağa, yardım gelmemesini kendine hakâret sayarak Osmanlı idâresinin bu olaydaki vurdumduymazlığını bahâne edip isyan etti. Lâkin Devlet-i Aliyye'ye karşı isyânın cezâsını 1814 yılı sonunda yakalanıp kellesini vererek ödedi. Onun ortadan kaldırılması üzerine bu kez de kardeşleri intikam peşine düşerek ayaklandılar. Recep Ağa'nın kardeşi Salih, yandaşlarıyla birlikte adaya sal-

dırarak bütün adayı hâkimiyeti altına aldı. Adada yaşayanlardan oluşan bir çete kurdu ve pek çok yeri yakıp yıktı. Tüccarları soydu. Devlet ağabeyi gibi Salih'e de haddini bildirmek istiyordu. Salih'in isyânını bastırmak için meşhur ayan Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Veliyüddin Paşa görevlendirildi. Durumun ciddiyetini ve bu işin sonunda kellesini kaybedeceğini anlayan Salih, çâreyi af dilemekte buldu. Osmanlı idâresi Salih'i ve yandaşlarını bağışladı, böylece olay kapanmış oldu.

1830 yılında Sırbistan bağımsızlığını kazanınca yeni devletle eski sâhibi arasında toprak pazarlıkları başladı. 1867 yılında Osmanlı askerleri Sırp kalelerini boşalttılar. Ancak Adakale, Osmanlı hâkimiyetinde kalmaya devam etti. 3 Mart 1878'de imzâlanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nda adanın boşaltılması kararlaştırıldı. Fakat, Adakale çok ilginç bir noktada kalmıştı. Avusturya-Macaristan, Romanya, Sırbistan ve Osmanlı sınırlarının kesiştiği noktada bulunuyordu. Bu yüzden hangi devletle kalacağına karar verilemedi. Osmanlılar adaya hükmetmeye devam ettiler, diğer devletler de buna pek ses çıkarmadı. 13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihinde yapılan Berlin Kongresi'nde Adakale'nin durumu unutulunca adada Osmanlı hâkimiyeti devam etti. Osmanlı Devleti'nin buradaki hâkimiyetinin daha da meşrû hâle gelmesi için adaya bir hâkim ve nâhiye müdürü gönderildi.

II. Meşrûtiyet'in ilânından sonra adaya temsilci gönderen Adakaleliler böylece Meclis-i Mebusan'da temsil edilmiş oldular. I. Dünya Savaşı'ndan sonra 4 Haziran 1920'de imzâlanan Trianon Antlaşması'yla adanın hâkimiyetinin Romanya'ya geçtiği kabul edildiği de, ada ancak 1923'te Lozan Antlaşması ile Romanya hâkimiyetine girdi.

Adanın resmen Romanya toprağı olmasından sonra da adada sâdece Türkler yaşıyordu. Baraj yapım kararının alındığı 1960'larda adada yaşayan Türk nüfusu yüzelli hânedan meydana gelmekte olup nüfusları yüzelli kişiydi. Burada yaşayan Türkler, Tuna nehri üzerinde faâliyet gösteren vapurlarda kahve işletmeciliği işi ile meşgul olu-

Adakale'den bir manzara.

yorlardı. Bunlar, bilhassa Türk kahvesi ve Türk lokumu satmakla ünlenmişlerdi.

Barajın yapımından sonra sular altında kalan adada taş ve tuğladan inşâ edilmiş kale, III. Selim tarafından yaptırılmış bir câmi ve Miskin Baba'nın türbesi bulunuyordu. Horasanlı derişlerden olan Miskin Baba, onsekizinci yüzyılın başlarında adaya gelerek Bektâşî tarikatının adada tesîsi için uğraşmıştı. Hayâtı boyunca oldukça rağbet görmüş ve adanın Türkleşmesinde büyük katkıları olmuştu. Miskin Baba ölümünden sonra da buradaki türbesine gömüldü.

Tuna bölgesinin târihine canlı tanıklık eden ve Romanya hükûmetinin aldığı bir kararla barajın suları altına gömülen Adakale, Romanya sınırları içinde halkın bütününe Türklerin oluşturduğu tek yerleşim yeriydi.

KAYNAKLAR

- ¶ Alptekin, C., "Adakale", *TDVİ*, c. 1, İstanbul, 1988, s. 341-342.
- ¶ Hertz, A. Z., "The Ottoman Conquest of Ada Kale 1738", *Archivum Ottomanicum*, VI, 1980, p. 151-210.
- ¶ Önder, M., "Romanya'da Sulara Gömülecek Olan Bir Türk Adası: Adakale", *Türk Kültürü*, Ankara, 1967, s. 427-433.
- ¶ Özel, S., "Tuna'da Bir Türk Adası: Adakale", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 1/1, 2002, s. 227-250.
- ¶ Popescu-Judet, E., *Adakale*, çev. A. Kıran-O. Yıldırım, haz. B. Aksoy, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2006.
- ¶ Şahin, H., "Rumeli'de Elimizden Çıkan Son Toprağı da Barajın Suları Yuttu", *Hürriyet Tarih*, 19 Kasım 2003, s. 20-22.
- ¶ Yund, K., "Unutulmayan Adakale", *Türk Dünyası Araştırmaları Tarih Dergisi*, sayı: 101, İstanbul, 1995, s. 30-32.